

16.3.2015

Dnro 4854/4/14

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Juho Martikainen

WC-TILOIHIN PÄÄSY VANKILAN TAPAAMISTILASTA

1

KANTELU

Kantelija arvosteli 18.11.2014 päivätyssä kirjeessään vankilan vartijoiden menettelyä. Kantelun mukaan kantelija oli ollut poikansa kanssa perhetapaamisessa pojan isän luona. Tapaamistilassa ei ole WC-tilaa. Tapaamisen aikana WC-tiloihin pääsee soittamalla tapaamistilassa olevalla puhelimella vartijalle, joka tulee päästämään WC-tiloihin.

Kantelijalle oli tullut vessahätä tapaamisen aikana ja hän oli pyytänyt miestä soittamaan vartijalle. Useista soitoista huolimatta kukaan ei ollut tullut avaamaan ovea yli puoleen tuntiin. Kantelija oli joutunut virtsaamaan huoneessa olleeseen roskaämpäriin, mitä hän piti äärimmäisen nöyryyttävänä.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Saatu selvitys

Vankilan lausunnon mukaan kyseisessä perhetapaamistilassa ei ole WC-tilaa. Tila on tarkoitettu alaikäisten lasten tapaamiseen ja se on sijoitettu siten, että lapsen ei tarvitse mennä pitkälle vankilan sisälle. WC-tiloihin pääsy oli tapahtuma-aikaan järjestetty siten, että tapaamistilassa olevalla puhelimella voi soittaa ns. PT-puhelimeen, joka oli päivystäjän tai hänen erikseen määräämänsä virkamiehen hallussa.

Lausunnon mukaan kantelussa kuvattu tapahtumainkulku pitää paikkansa. Tapaamisajankohtana oli ollut sekaannusta päivystäjien välillä siitä, kuka huolehtii PT-puhelimesta. Näin ollen puhelin oli jäänyt ilman valvontaa ja kantelussa kuvattu, valitettava tapahtumaketju oli päässyt tapahtumaan.

Tapauksen jälkeen järjestelyä on muutettu siten, että tapaamistilassa olevalla puhelimella voi soittaa päivystäjille ja valvomoon. Näin ollen inhimillisten erehdysten mahdollisuutta on huomattavasti vähennetty.

3.2

Tapaamistilan kutsujärjestelmän toimivuus

Oikeusohjeet

Vankeuslain 13 luvun 2 §:n mukaan vankilassa on oltava tapaamiseen soveltuvat tilat. Luvun 3 §:n mukaan vangin lähiomaisen, muun läheisen ja 12 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen

sekä, jos siihen on syytä, myös muun henkilön tapaaminen voidaan sallia ilman valvontaa (valvomaton tapaaminen), jos se on perusteltua vangin yhteyksien säilymiseksi, oikeusasioiden hoitamiseksi tai muusta vastaavasta syystä eikä tapaamisesta aiheudu haittaa vankilan järjestykselle tai toiminnalle.

Vankeuslain 16 luvun 1 §:n mukaan vankeja ja vankien käytössä olevia tiloja on valvottava siten kuin vankilan järjestys, vankilassa pitämisen varmuus, vankien ja muiden henkilöiden turvallisuus sekä karkaamisen tai avolaitoksesta luvatta poistumisen ja rikoksen estäminen edellyttävät. Pykälän 2 momentin mukaan vankilassa on oltava turvallisuuden edellyttämät hälytys- ja muut tekniset turvajärjestelmät.

Euroopan neuvoston suositusluonteisten vankilasääntöjen mukaan kaikissa rakennuksissa, joissa vankien on asuttava, työskenneltävä tai kokoontuttava on oltava hälytysjärjestelmä, jonka avulla vangit voivat ottaa yhteyttä henkilökuntaan viipymättä.

Laillisuusvalvontakäytännössä on usein kiinnitetty huomiota ongelmiin sellihälytyksiin vastaamisen viiveissä (esimerkiksi oikeusasiamiehen ratkaisut 4217/4/10, 3269/4/11 ja 3325/4/12). Ratkaisussa 4217/4/10 jo 15 minuutin viivettä on pidetty ainakin joissain sairaustapauksissa liian pitkänä aikana säilytettävän henkilökohtaisen turvallisuuden näkökulmasta.

Kannanotto

Edellä mainittujen oikeusohjeiden valossa pidän selvänä, että paitsi vankien selleissä myös esimerkiksi suljetuissa tapaamistiloissa tulee olla sellainen toimiva kutsujärjestelmä, jolla voidaan viipymättä saada yhteys henkilökuntaan. Korostan sitä, että suljettujen tilojen hälytysjärjestelmä tulee kaikissa olosuhteissa toteuttaa siten, että vankien ja muiden henkilöiden henkilökohtainen turvallisuus voidaan taata.

Saadun selvityksen perusteella vankilan tapaamistilan hälytysjärjestely ei ole kantelussa kuvatussa tilanteessa toiminut, koska henkilökunnan kesken on ollut epäselvää, kuka vastaa tapaamistilasta tuleviin puheluihin. Tästä johtuen tapaamistilassa olleet kantelija ja hänen perheenjäsenensä eivät ole saaneet yhteyttä henkilökuntaan viivytyksettä. Näin ollen katson, että vankilan lapsitapaamistilan kutsujärjestelmä on tapauksessa toiminut puutteellisesti.

Saadun selvityksen perusteella järjestelmää on kantelussa kuvatun tapauksen jälkeen muutettu siten, että tilassa olevalla puhelimella voi ottaa yhteyden päivystäjiin sekä vankilan valvomoon. Näitä toimenpiteitä voidaan käsittääkseni pitää riittävinä sen turvaamiseksi, että tapaamistilasta on viipymättä saatavissa yhteys henkilökuntaan.

3.3

WC-tiloihin pääsyn estyminen

Oikeusohjeet ja oikeuskäytäntö

Suomen perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Pykälän 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Vastaavasti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan mukaan ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.

Perustuslain 10 §:ssä säädetään yksityiselämän suojasta. Sen mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Vastaavasti Euroopan ihmisoikeussopimuksen

8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä, Euroopan kidutuksen vastaisen komitean (CPT) suosituksissa ja kansallisessa laillisuusvalvontakäytännössä on käsitelty runsaasti kysymystä vankien ja muiden suljetussa laitoksessa olevien mahdollisuudesta käyttää asianmukaisia WC-tiloja. Erityisen ongelmallisena on pidetty sitä, jos henkilö on joutunut tekemään tarpeensa muiden läsnä ollessa ja sitä, että suljetussa tilassa on ollut vain ämpäri, johon tarpeet on täytynyt tehdä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lukuisissa ratkaisuissaan pitänyt yhtenä tekijänä valittajien ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan vastaisessa kohtelussa sitä, että vangeilla ei ole ollut mahdollisuutta käyttää riittävän hygieenisiä ja yksityisyyden turvaavia WC-tiloja (esimerkiksi ratkaisut Peers v. Kreikka, Kalashnikov v. Venäjä ja Neshkov and others v. Bulgaria).

CPT on vuosiraporteistaan koostamissaan standardeissa (CPT standards, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2015) pitänyt ongelmallisena useissa maissa vallitsevaa käytäntöä, jossa vankien on tehtävä tarpeensa sellissä olevaan ämpäriin, joka käydään tyhjentämässä tiettyinä aikoina. Tämän käytännön sijaan sellissä tulisi olla erilliset WC-tilat tai vangeilla tulisi olla viivytystä mahdollisuus päästä yleisiin WC-tiloihin kaikkina vuorokaudenaikoina.

CPT on Suomeen tekemillään tarkastuskäynneillä useasti kiinnittänyt huomiota siihen, että vankiloissa on selliä, joissa ei ole WC-tilaa. CPT on korostanut sitä, että vankien pääsy asianmukaisiin WC-tiloihin tulisi varmistaa kaikkina vuorokaudenaikoina. Viimeksi syksyllä 2014 tekemänsä tarkastuskäynnin alustavissa havainnoissa CPT totesi:

"Helsingin vankilassa on edelleen useita selliä, joissa ei ole wc:tä (tämän ongelman poistamisen tulee olla ykkösprioriteetti, koska vankien pääsy wc-tiloihin etenkin yöaikaan on edelleen ongelma, joka on ratkaisematta). Myös Keravan vankilassa on joitakin tällaisia selliä."

Kotimaisessa laillisuusvalvontakäytännössäkin on kiinnitetty huomiota siihen, että vanki joutuu tekemään tarpeensa toisen vangin läsnä ollessa ja ettei pääsyä WC-tiloihin ole järjestetty. Helsingin vankilaan 14.-15.6.2005 tekemänsä tarkastuksen yhteydessä silloinen apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio katsoi, ettei vankeja kohdeltu heidän ihmisarvoaan kunnioittaen (dnro 1827/3/05), kun he eivät päässeet asianmukaisesti WC-tiloihin:

"Apulaisoikeusasiamiehen saaman käsityksen mukaan PSO:n vangit eivät säännönmukaisesti pääse sellistä yöaikaan wc-tiloihin, eivätkä päivälläkään yleensä muutoin kuin silloin, kun sellien ovet muista syistä ovat avoinna. Vangit joutuvat siten ainakin ajoittain ulostamaan paljuun (tai kemialliseen wc-istuimeen). Niissä sellissä, joissa asuu kaksi vankia, tämä luonnollisesti tapahtuu sellitoverin läsnä ollessa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan 9.6.2005 (I.I. v. Bulgaria – tapaus) todennut, ettei voida pitää asianmukaisena sitä, että vankia nöyrytetään sillä, että hänen täyty ulostaa yhteisessä käytössä olevaan ämpäriin sellitoverien läsnä ollessa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan niin voitiin menetellä vain erityisissä tilanteissa, joissa käynti wc:ssä voisi aiheuttaa konkreettisen ja vakavan turvallisuusriskin. Apulaisoikeusasiamiehen näkemys on vastaava. Tilanne wc-tiloihin pääsyn osalta vaikuttaa olevan jatkuva enemmän kuin erityisestä syystä johtuva poikkeus. Vaikka menettelykäytännön syynä ilmeisesti onkin ainakin pääosin laitosturvallisuus ja henkilöstöresurssien riittämättömyys, jotka sinänsä ovat hyväksyttävistä syistä, ei tilanteen jatkuvuutta ja pääsääntöisyyttä voida pitää hyväksyttävänä."

Oikeusasiamiehen vuosikertomuksessa vuodelta 2006 kirjoituksessaan vankien perusoikeusongelmista silloin apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen totesi, että:

"Vankeuslain ns. normaalisuuden periaatteen mukaan vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Vankiloissa yhä käytössä olevat noin 500 ns. paljusellia, joissa ei ole juoksevaa vettä eikä WC:tä, ovat kaukana tästä tavoitteesta. Kun yliasutuksen takia joihinkin paljuselleihin on jouduttu asuttamaan kaksi vankia, olosuhteet eivät ole ihmisarvoisen kohtelun kannalta hyväksyttävät.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on pidetty nöyryyttävänä sitä, että vanki joutuu käyttämään paljua toisen vangin läsnä ollessa. Tällaiset olosuhteet on voitu sallia vain sellaisissa erityisissä tilanteissa, joissa käynti WC:ssä voisi aiheuttaa konkreettisen ja vakavan turvallisuusrisikin.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa vakiintuneen kannan mukaan paljusellissä asuvan vangin tulisikin päästä WC-tiloihin aina sitä pyytäessään.”

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen on 28.1.2011 antamassaan päätöksessä (4181/4/09) todennut Pitkäniemen sairaalan eristyshuoneen olosuhteista seuraavaa:

”Nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa potilas on joutunut tekemään kaikki tarpeensa eristyshuoneen lattialle ja voinut joutua odottamaan pitkänkin ajan, ennen kuin eritteet on siivottu pois. Pidän tätä potilaan kannalta nöyryyttävänä ja ihmisarvoa loukkaavana menettelynä. Sairaalan tulee kyetä järjestämään myös uhkaavan ja väkivaltaisen potilaan kohtelu niin, että hänelle annetaan mahdollisuus tehdä tarpeensa ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla. Jos tämä ei ole mahdollista viemällä potilas wc:hen, tulee eristyshuoneen olosuhteet järjestää niin, että tarpeet voidaan tehdä muualle kuin lattialle ja että potilaan ei tarvitse kärsiä eritteiden hajusta.”

Kannanotto

Saadun selvityksen perusteella kantelija ei ole päässyt tapaamistilasta WC-tiloihin yli puoleen tuntiin, koska tapaamistilasta ei ole saanut yhteyttä henkilökuntaan. Tämän seurauksena kantelija on joutunut virtsaamaan roskaämpäriin muiden henkilöiden läsnä ollessa.

Edellä esitettyjen oikeusohjeiden perusteella vakiintuneena käsityksenä voidaan pitää sitä, että vankilan suljetuista tiloista tulee päästä viipymättä WC-tiloihin, ellei tilassa ole WC:tä. Käsittääkseni tämä koskee paitsi vankien sellejä myös muita tiloja, joissa vangit tai heidän tapaajansa ovat. Vakiintuneesti erityisesti sitä on pidetty nöyryyttävänä, että henkilö joutuu tekemään tarpeensa toisen henkilön läsnä ollessa. Käsittääkseni vankilan vastuulla on turvata asianmukainen pääsy WC-tiloihin niin vangeille kuin muillekin henkilöille, jotka esimerkiksi tapaamisten aikana ovat vankilan suljetuissa tiloissa.

Saadun selvityksen perusteella vankilan tapaamistilajärjestely lisää mahdollisuuksia perheenjäsenten yhteydenpitoon. Käsittääkseni tilassa vietetty ajanjakso on myös kohtuullisen lyhyt. Näistä syistä pidän sinällään hyväksyttävänä kyseisen tapaamistilan käyttöä, vaikka siellä ei olekaan erillistä WC-tilaa. Tästä huolimatta tällaisestakin tilasta tulee päästä viipymättä WC-tiloihin, mikä ei siis ole kantelijan tapauksessa toteutunut.

Viivästys WC-tiloihin päästämisessä on ollut yli puoli tuntia. Asiassa ei ole tullut ilmi seikkoja, joiden vuoksi olisi aiheutta epäillä vankilan menettelleen tahallisesti WC-tiloihin pääsyn estymisessä. Tapahtumat ovat johtuneet henkilökunnan välillä vallinneesta epäselvyydestä siinä, kenen tehtäviin kuuluu huolehtia tapaamistilasta tulevista yhteydenotoista. Tästä huolimatta katson vankilan menettelleen virheellisesti asianmukaisen WC-tiloihin pääsyn järjestämisessä. Koska kantelija on vankilan menettelyn seurauksena joutunut tekemään tarpeensa ihmisarvoa loukkaavalla tavalla, pidän kantelijan kohtelua tapauksessa perustuslain 7 §:n 2 momentin vastaisena.

Tiedossani ei ole Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä täysin vastaavista tapauksista. Tästä huolimatta katson edellä esitetyn oikeuskäytännön valossa, että kantelijan kohtelua voidaan pitää myös Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan vastaisena.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 ja 3.3 esittämäni käsitykset vankilan menettelyn virheellisyydestä vankilan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän vankilalle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lisäksi totean seuraavaa.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on myös katsottu, että oikeusasiamies voi perusoikeuksien valvontatehtävänsä puitteissa tehdä perusoikeuksien loukkausten johdosta hyvitysesityksiä.

Tässä asiassa kantelija on käsittääkseni joutunut perustuslain 7 §:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan vastaisen kohtelun kohteeksi vankilassa. Esitän, että Suomen valtio korvaa kantelijalle hänen ihmisarvoa loukanneen kohtelunsa. Perustelen tätä esitystäni tarkemmin seuraavasti.

Voimassa olevan vahingonkorvauslain mukainen korvausvastuu on niin pitkälti rajoitettua, että sääntelyn ei voi sanoa tarjoavan tehokasta oikeussuojakeinoa perus- ja ihmisoikeusloukkausten hyvittämiseksi. Käsitelmäni mukaan tässä tapauksessa ei ilmeisesti tule kyseeseen esimerkiksi vahingonkorvauslain mukainen niin sanottu kärsimyskorvaus, joka edellyttäisi sitä, että kantelijan ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu.

Ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa, joka on meillä lain tasoisesti voimassa, on kuitenkin taattu oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ihmisoikeusloukkauksissa. Kärsimyskorvaus on eräissä tapauksissa mahdollista perustaa siihen. Korkeimman oikeuden ratkaisut KKO:2008:10, KKO:2011:38 ja KKO 2012:81 osoittavat, että vahingonkorvausta tai hyvitystä on mahdollista suorittaa perus- ja ihmisoikeusloukkauksen perusteella myös ilman kansallisen lainsäädännön nimenomaista tukea.

Edellä mainitussa tarkoituksessa lähetän Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle ja Valtiokonttorille jäljennöksen tästä päätöksestäni. Pyydän Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä ja Valtiokonttoria ilmoittamaan minulle viimeistään 29.5.2015, mihin toimenpiteisiin esitykseni ihmisoikeusloukkauksen hyvittämisestä on antanut aihetta.

Valtiokonttori ilmoitti 28.5.2015, että se on maksanut kantelijalle korvausta häneen kohdistuneen ihmisoikeusloukkauksen johdosta 500 euroa.